

University of Groningen

Een vetorecht voor varkens

Lucardie, Anthonie

Published in:
De Helling

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:
1997

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Lucardie, A. (1997). Een vetorecht voor varkens: democratie en milieu. *De Helling*, 10(3), 40-42.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.



foto: Ellen Kok / F.H.

Een VETORECHT voor VARKENS

Hoeveel democratie heeft een groene samenleving nodig? Dat is het belangrijkste debat tussen groene filosofen. De stroming die pleit voor méér heeft de overhand.

Paul Lucardie

Tot eind jaren zestig was groen een kleur zonder politieke betekenis. Voor zover men al van milieuproblemen sprak, beschouwde men ze als technische en niet als politieke problemen. Het rapport 'Grenzen aan de groei' voor de Club van Rome

bracht daar verandering in. Volgens het rapport zou de economische groei en daarop gebaseerde maatschappelijke vooruitgang binnen een generatie op ecologische grenzen stuiten. Dat was een forse klap voor alle heersende politieke stro-

mingen, zowel marxisten en andere socialisten als liberalen. Beide hadden immers vooruitgang en groei nodig voor verwezenlijking van hun politieke idealen, hoe verschillend die verder ook waren. Beide stromingen hadden dan ook moeite met de

Wat mij betreft zou een vertegenwoordiger van planten en dieren zelfs een veto mogen uitspreken indien haar of zijn groep massaal afgeslacht dreigt te worden, zoals nu met varkens gebeurt.

politieke consequenties van de nieuwe ecologische inzichten.

Sommige wanhopige groene liberalen en socialisten zochten daarop inspiratie in oudere, conservatieve ideeën, waarbij niet alleen vooruitgang en groei maar ook vrijheid en gelijkheid overboord gezet werden. Ze vreesden dat in een democratisch systeem de meerderheid van de burgers zou weigeren de grenzen aan de groei te erkennen en kortzichtig vast zouden houden aan het streven naar meer consumptie en meer productie. Alleen een autoritair bewind met hulp van ecologisch onderlegde deskundigen zou de ondergang van onze beschaving door ecologische rampen en uitputting van energie en grondstoffen kunnen voorkomen. Een dergelijk 'ecocratisch' bewind werd in de jaren zeventig bepleit door voormalige liberalen en sociaal-democraten als Garrett Hardin, William Ophuls en Robert Heilbroner, maar ook door een dissidente marxist als de Oost-Duitser Wolfgang Harich.

SCHANDAAL

De autoritaire opvattingen trokken veel aandacht. Ze stuitten echter op toenemende kritiek binnen de groene politieke stroming, die na het midden van de jaren zeventig geleidelijk tot ontwikkeling kwam. In de eerste plaats bleek het milieubeleid in autoritair geregeerde landen over het algemeen weinig hoopgevend voor ecologen. Autoritaire heersers hechten doorgaans nog sterker dan democraten aan economische groei. Ze hebben die nodig om enige populariteit te winnen, maar vooral ook om militaire macht op te bouwen.

In de tweede plaats gaan de ecocraten uit van een enigszins gedateerde en naïeve wetenschapsopvatting. Je hoeft geen post-moderne deconstructivist te zijn om twijfels te koesteren over de objectiviteit van voorspellingen in het rapport voor de Club van Rome. Zelfs als deskundigen het eens worden over de invloed van bepaalde menselijke handelingen op het milieu – wat al tamelijk zelden voorkomt – dan nog verschillen ze in hun afweging van de kosten en baten van die handelingen. Het oordeel daarover is inter-subjectief, dus mede afhankelijk van de normen en waarden der betrokkenen. Het vormen van een dergelijk inter-subjectief oordeel vereist een open discussie, waarbij niet alleen informatie over 'objectieve' feiten en processen maar ook over normen en waarden van de betrokkenen wordt uitgewisseld. Dergelijke ongedwongen discussies vinden zelden plaats in een autoritair klimaat.

De ethische bezwaren tegen een autoritaire ecocratie zijn uiteraard ook inter-sub-

jectief en berusten veelal op waarden als vrijheid en gelijkheid, die de meeste groene theoretici hoog willen houden – evenals overigens de meeste leden van groene partijen en milieubewegingen in de praktijk. Sommige groene filosofen gaan een stap verder en zoeken een centrale waarde waarop zowel democratie als ecologie een beroep zouden kunnen doen, om elke botsing tussen beide bij voorbaat uit te sluiten. De Australische Robyn Eckersley beschouwt respect voor de autonomie en zelf-productie van elke levensvorm als een dergelijke centrale waarde. Onder levensvorm verstaat ze zowel mensen en dieren als planten. Respect voor de autonomie van alle mensen impliceert een vorm van liberale democratie, met bescherming van individuele grondrechten. Respect voor de autonomie van dieren en planten betekent bescherming van bedreigde soorten en hun biotopen, maar ook tenminste een minimum aan vrijheid voor vee en huisdieren; in uiterste consequentie wellicht afzien van veeteelt en leven van vruchten, noten en granen. Niet alle groene filosofen trekken deze consequentie overigens, al delen de meesten wel het 'ecocentrische' standpunt van Eckersley dat alle levensvormen een intrinsieke waarde hebben en ons respect verdienen.

STEMRECHT

De groene filosofen lijken tegenwoordig dus vrijwel unaniem elke vorm van autoritaire 'ecocratie' af te wijzen. Dat wil echter niet zeggen dat ze enthousiast de bestaande liberale of parlementaire democratie zoals wij die kennen omhelzen. Hun kritiek daarop kan in een viertal punten samengevat worden.

Ten eerste geven in een liberale democratie vaak goed georganiseerde groepsbelangen de doorslag ten koste van een diffuus algemeen belang bij een schoon milieu. Au-

toritaire ecocraten als Hardin hadden niet helemaal ongelijk met hun waarschuwing voor een *tragedy of the commons*: in een liberaal systeem tracht elke burger of elke staat voor zichzelf zoveel mogelijk grondstoffen uit de natuur te halen en de kosten zoveel mogelijk op anderen af te wentelen. Waarom zou ik me tot een bepaald visquotum beperken als mijn buurman gewoon door gaat met de zee leeg te vissen? In theorie zou de nationale overheid of een internationaal gezag dit individualistische 'liftersgedrag' moeten afstraffen, maar in de praktijk blijken bepaalde belangen vaak sterker. De Australische politicoloog Burnheim wijt dit vooral aan de *power-trading*, machtsruil, die politici in een liberale democratie gebruiken om hun positie te versterken en hun achterban tevreden te stellen. Als een politicus bijvoorbeeld de AOW wil verhogen, steunt hij of zij in ruil voor stemmen de eisen van vissers en veehouders. Natuurliefhebbers hebben in dit ruilproces volgens Burnheim weinig te bieden. Deze opvatting lijkt me iets te pessimistisch, gezien de organisatiegraad van de milieubeweging en de successen die ze toch regelmatig behaalt.

Een ander aspect van de *tragedy of the commons* is gebrek aan informatie en discussie over de politieke gevolgen – op langere termijn – van onze individuele voorkeuren. In een parlementaire democratie houden politici weliswaar rekening met de voorkeuren van hun kiezers, maar stellen die zelden ter discussie. Kiezers willen daar doorgaans ook niet mee lastig gevallen worden, ze laten politieke discussies liever over aan hun vertegenwoordigers en zogenaamde deskundigen. Politici voeren die discussie echter zelden en beperken zich meestal tot strategische onderhandelingen, theatrale schijn-discussies en technische consultaties van deskundigen. De 'ongedwongen discussie' over feiten, normen en waarden die Barry en Hayward noodzakelijk achten voor een goed milieubeleid, komt in een liberale democratie dan ook veel te weinig voor.

Het liberalisme waarop onze parlementaire democratie gebaseerd is, maakt bovendien een scherp onderscheid tussen de sfeer van de politiek en de privé-sfeer, waaronder zowel werk als huishouden vallen. In principe moet de politiek zich niet met die privé-sfeer bemoeien, hooguit bepaalde randvoorwaarden bewaken. De meeste vervuiling van het milieu vindt in de privé-sfeer plaats, hetzij in het bedrijfsleven hetzij in het huishouden. Een liberale overheid zal daar alleen tegen op willen treden indien particuliere belangen met elkaar botsen; ze weigert echter, burgers en bedrijven te verplichten tot een bepaalde,

milieuvriendelijke wijze van consumeren en produceren. Eco-feministen als Val Plumwood stellen daar tegenover: 'het persoonlijke is politiek', zowel in de omgang tussen seksen als tussen mens en milieu. Ze deïnen overigens meestal terug voor de radicale, zo niet totalitaire consequenties die opheffing van de scheiding tussen politiek en privé-sfeer met zich mee zou kunnen brengen.

Een vierde (en origineler) punt van kritiek komt van de eerder genoemde ecocentristen (Eckersley, maar ook Christoff, Young, Barns, Dryzek en Mills): dieren en planten hebben geen stemrecht in een parlementair-democratisch systeem. Ons nageslacht heeft dat trouwens evenmin: hun belang wordt dan ook even gemakkelijk genegeerd als dat van levende wezens zonder stem. Beide categorieën zijn dus afhankelijk van het altruïsme van de stemhebbende burgers – en dat is niet sterk ontwikkeld in een liberale samenleving, waar ieder individu vooral zijn of haar eigen belang najaagt.

KARBONADE

Kritiek dus op de bestaande democratie, maar voor zover de groene denkers het ergens over eens zijn, is dat de vaststelling dat een ecologisch verantwoorde samenleving niet minder maar juist méér democratie vereist. Over de richting en vorm van die democratisering verschillen de theoretici uiteraard van mening. Het meest radicaal is waarschijnlijk Alan Carter met zijn anarcho-socialistische utopie: een co-operatieve economie, 'zachte' kleinschalige technologie, geweldloze verdediging en directe democratie. Voorzichtiger en vager zijn de denkbeelden van John Dryzek en Bronwyn Hayward over een 'discursieve democratie', gericht op discussie in plaats van verkiezingen en strategische onderhandelingen. Wouter Achterberg, filosoof aan de Universiteit van Amsterdam, lijkt een stuk realistischer met zijn pleidooi voor een 'associatieve democratie'. Hij ontleent dit idee aan Paul Hirst. Vrijwillige organisaties (*associations*) moeten van de overheid regelende bevoegdheden krijgen, ook op milieu-gebied. Voor een deel gebeurt dat natuurlijk al: Natuurmonumenten beheert natuurgebieden, het Landbouwschap treft regelingen voor boeren, NWO verdeelt subsidies voor wetenschappelijk onderzoek. Vroeger noemden we dat corporatisme, nu heet het soms 'horizontalisering'. In de praktijk werken deze organisaties vaak niet zo democratisch als Hirst en Achterberg zouden wensen. De overheid zou die interne democratie volgens hen meer moeten bevorderen – een vrome wens?

De overheid krijgt een nog belangrijker rol in de visie van Marius de Geus, politiek filosoof aan de Leidse universiteit en een vruchtbaar publicist. Hij pleit al enige tijd voor een 'telescopische staat' – niet te verwarren met de 'glurende staat'. De Geus bedoelt dat de overheid zich in en uit moet laten schuiven als een telescoop, nu eens actief ingrijpen en dan weer afstand houden tot de samenleving. Naar mijn idee doet ze dat al lang, waarbij meestal druk van belangengroepen het in- dan wel uitschuiven veroorzaakt.

Nog iets concreter zijn Eckersley, Saward en Christoff met hun voorstellen om in de grondwet naast liberale en sociale ook ecologische grondrechten op te nemen. De antropocentrist Michael Saward denkt daarbij aan een recht op gezondheid en dus een schoon milieu voor mensen, de ecocentristen Eckersley en Christoff willen ook dieren en planten grondrechten gunnen. Mike Mills oppert zaakwaarnemers aan te wijzen die de rechten van dieren en planten verdedigen, zoals dat ook gebeurt bij onmondige mensen (minderjarigen of zwakzinnigen). Burnheim gaat nog een stap verder: die zaakwaarnemers moeten door het lot aangewezen worden, uit een kring van deskundigen die zich daarvoor beschikbaar stellen. Loting lijkt op het eerste gezicht strijdig met democratie, maar hoeft dat helemaal niet te zijn. Tenslotte wezen juist de uitvinders van de democratie 2500 jaar geleden in Athene door middel van het lot de belangrijkste civiele bestuurders aan – alleen militaire leiders werden gekozen. Burnheim wil deze procedure – door hem 'demarchie' gedoopt – trouwens ook op andere terreinen toepassen. Loting lijkt mij inderdaad een betere manier om zaakwaarnemers aan te wijzen dan verkiezing, omdat bij een verkiezing andere belangen gaan meespelen, namelijk de belangen van de kiezers. Dat is ook het bezwaar van de 'open groene zetel' die De Groenen willen aanbieden aan vertegenwoordigers van kinderen, bedreigde volkeren en bomen, planten en dieren (punt 10 van hun verkiezingsprogramma in 1994). Een sympathiek gebaar acht ik zo'n 'open groene zetel' overigens wel. Wat mij betreft zou een vertegenwoordiger van de genoemde onmondige groepen zelfs een veto mogen uitspreken indien haar of zijn groep massaal afgeslacht dreigt te worden, zoals nu met varkens gebeurt. Zolang dat recht niet bestaat aan mensen straffeloos een miljoen dieren mogen vermoorden, valt ook wel enig begrip op te brengen voor de burgerlijke ongehoorzaamheid of *monkey-wrenching* die groene activisten in Australië en Amerika al regelmatig in praktijk brengen, door bij-

voorbeeld veetransporten onklaar te maken of bomen met spijkers tegen omzagen te beschermen. Robert Young gaat me echter iets te ver in zijn verdediging van deze niet geheel geweldloze acties, die soms op gespannen voet staan met een democratisch respect voor de wil van het volk. De meerderheid van het volk wil waarschijnlijk wel een goedkope karbonade blijven eten. Maar ik blijf optimistisch hopen dat die meerderheid uiteindelijk in het geweer zal komen tegen de bio-industrie en alle absurde wredeheden die onze democratisch gekozen overheid daarvoor nodig acht. ▼

Paul Lucardie is wetenschappelijk medewerker van het Documentatiecentrum voor Politieke Partijen aan de Rijksuniversiteit van Groningen.

Literatuur:

- Brian Doherty en Marius de Geus (red.): *'Democracy and Green Political Thought. Sustainability, rights and citizenship'*. Londen: Routledge, 1996.
- Andrew Dobson en Paul Lucardie (red.): *'The Politics of Nature. Explorations in green political theory'*. Londen: Routledge, 1993.
- Freya Mathews (red.): *'Ecology and Democracy'*. Themanummer van *'Environmental Politics'*, Jaargang 4 nr. 4 (1995).